

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ГРОБЉИЦЕ У КОСЈЕРИЋУ

Дејан Булић

Историјски институт, Београд

e-mail: gavbulic@yahoo.com | Претходно саопштење

Примљено: 23. 9. 2016. | УДК:

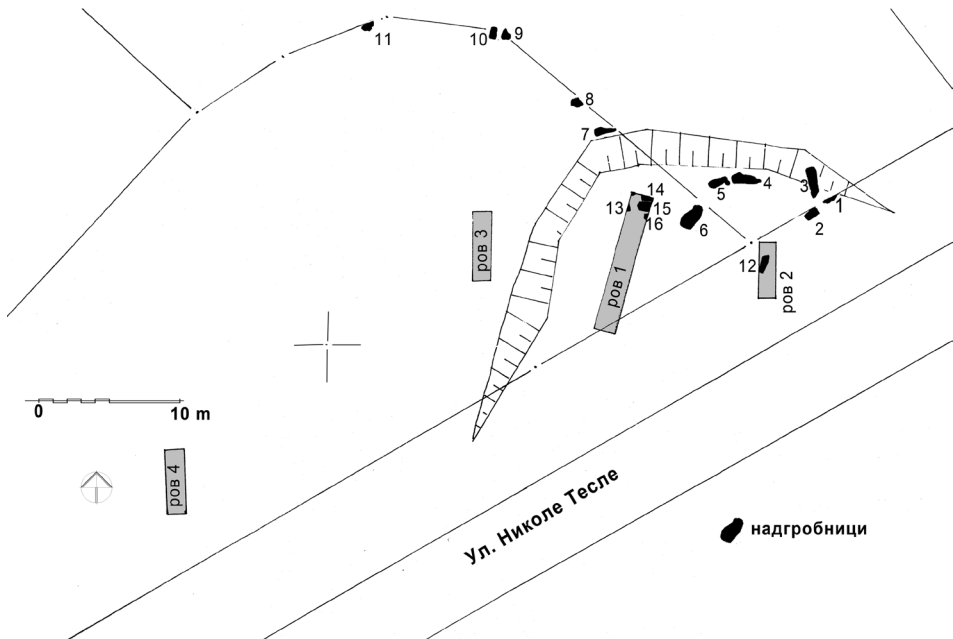
Прихваћено: 1. 12. 2016.

Апстракт: У раду се публикују резултати пробних археолошких ископавања обављених 2013. године на локалитету Гробљице у Косјерићу, где се, према традицији и подацима путописаца, налазе остаци Мркишине цркве, познате из писаних извора. Остаци цркве или неког другог објекта нису откривени, већ је само констатована некропола са надгробницима карактеристичним за раздобље XIV–XVI столећа, формирана на старијој хумци из звезденог доба.

Кључне речи: Косјерић, Мркишина црква, хумка, халифат, некропола, позни средњи век

Локалитет Гробљице се налази недалеко од центра Косјерића, са леве стране реке Скрапеж. Смештен је у савременој индустријској зони – катастарска парцела бр. 777 (КО Варош – Косјерић) и у власништву је Црквене општине Косјерић. Са јужне стране ограничен је Улицом Николе Тесле (сл. 1), док се са осталих страна граничи обрадивим земљиштем. На источном крају парцеле издваја се узвишење, које обухвата простор димензија око 15 x 15 m (сл. 2). На површини није било трагова који би указивали на остатке објекта, већ су се само дуж северног обода узвишења, приближно у правцу исток–запад, уочавале положене камене плоче, за које је претпостављено да би могле бити надгробна обележја.

Данас локалитет није непосредно угрожен, али је у приличној мери оштећен ранијим радовима. Према казивању мештана, приликом изградње улице наилазило се на људске кости и грнчарију, што је указивало на археолошко налазиште, па је као такво и евидентирано у *Регистру локалитета* Завода за заштиту споменика културе у Краљеву (ред. бр. 79). У проскомидији данашње цркве у Косјерићу налази се камена плоча за коју се каже да је пренета са овог локалитета у време изградње цркве крајем XIX века, а

Сл. 1. Косјерић, локалитет Гробљице, ситуациони план
 Fig. 1. Kosjerić, the site of Grobljice, site plan

верује се да је коришћена као часна трпеца у старој цркви која се налазила на Гробљицама. Код свештеника се налази и неколико праисторијских металних предмета који такође потичу са овог локалитета (Т. III–IV). Већину судећи, пронађени су приликом изградње Улице Николе Тесле, мада су косјерићкој парохији поклоњени знатно касније. Хронолошки се могу одредити у период старијег гвозденог доба и о њима ће на посебном месту у овом раду бити више речи.

Будући да локалитет раније није археолошки ископан, циљ пробних радова обављених 2013. године био је дефинисање стратиграфске слике и провера евентуалног постојања грађевинских остатака.¹ Ово је било веома важно, с обзиром на то да народна традиција и извештаји истраживача овај простор везују за Мркшину цркву, познату по штампарији, у којој је јеромонах Мардарије, 1562. године, штампао *Четворојеванђеље*, а четири године касније, 1566. године, *Цветни триод* (Стојановић 1902, 196, бр. 628, 204, бр.

¹ Истраживања су изведена у периоду од 8. до 19. септембра 2013. године, под руководством др Д. Радичевића, доцента Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Обављена су на молбу општинских власти у Косјерићу и финансирана средствима СО Косјерић. Потписник овог рада био је руководилац теренских радова.

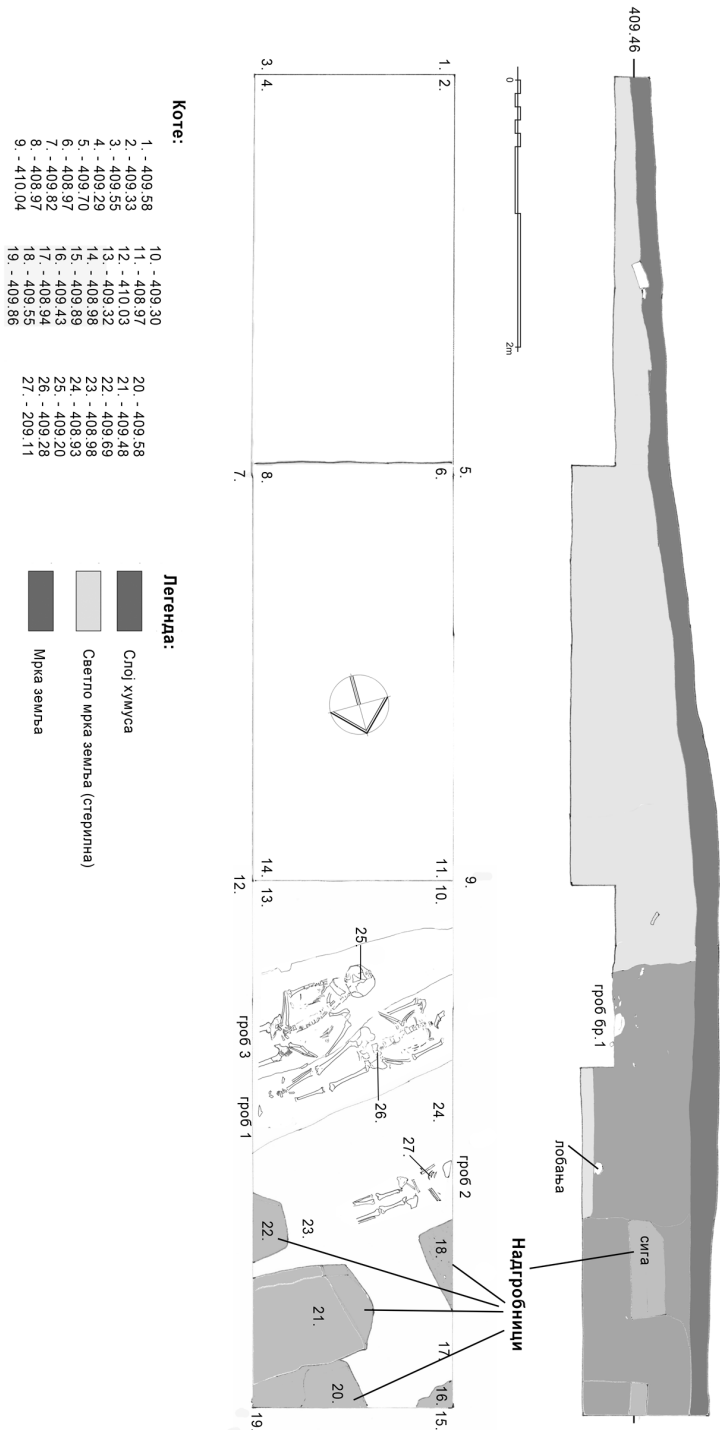

Сл. 2. Локалитет Гробљице, поглед са југозапада

Fig. 2. The site of Grobljice, view from southwest

656). Већина старијих истраживача Мркшину цркву смешта код Косјерића (Милићевић 1876, 587; Каниц 1986, 498; Лапчевић 1922, 71–76; Јованчићевић 1987, 78–79). Сам Мардарије указује да се налазила: *в под окрилием Чрне Горе* (Стојановић 1902, 196, бр. 628 и 204, бр. 656), што се изједначава са овим крајем. Када је реч о локалитету Гробљице, прве податке о остацима цркве забележио је Обрадовић, још средином XIX века (Обрадовић, 1858, 329).

Ископавања су обављена у 4 рова, на укупној површини од 31 m² (сл. 1). Ров 1 (дим. 10 x 1,5 m) постављен је преко врха поменутог узвишења, дужим странама оријентисан у правцу север–југ. Јужна ивица рова налазила се на око 10 m северно од Улице Николе Тесле. Након уклањања површинског слоја траве и хумуса, копано је у слоју мрке земље. У јужној половини рова, до дубине од 0,20 m пронађено је неколико фрагмента праисторијске керамике. Већ на овој дубини констатовано је да јужни део рова, у дужини од 6,7 m, чини компактна, светломрка земља, без археолошког материјала, за коју је закључено да представља археолошку здравицу. На појединим местима у овом делу рова то је потврђено и даљим ископавањима, до релативних ду-

Сл. 3. Ров 1, основа и западни профил
 Fig. 3. Trench 1, plan and west vertical section

бина од 0,75 до 1,10 m (сл. 3). У северном делу рова, земља је била тамнија и растреситија, а у њој су налажене фрагментоване људске кости и уломци праисторијске грнчарије. Уз саму северну ивицу рова, на релативним дубинама од 0,20 до 0,40 m делимично су откривена четири надгробника, у виду водоравно положених плоча. Прве три плоче су грубље израде, од кречњака и конгломерата, док је четврта направљена од сиге и има правилније клесане ивице (сл. 4). У овом делу ископа даљи радови су обустављени, јер би они захтевали проширење ископа и помоћ механизације, што је у том тренутку било неизводљиво. Са ископавањима је настављено у делу рова јужно од плоча, где су откривена три гроба (сл. 5).

Сл. 4. Ров 1, северни део
Fig. 4. Trench 1, northern part

Сл. 5. Ров 1, гробови бр. 1, 2 и 3
 Fig. 5. Trench 1, graves No. 1, 2, and 3

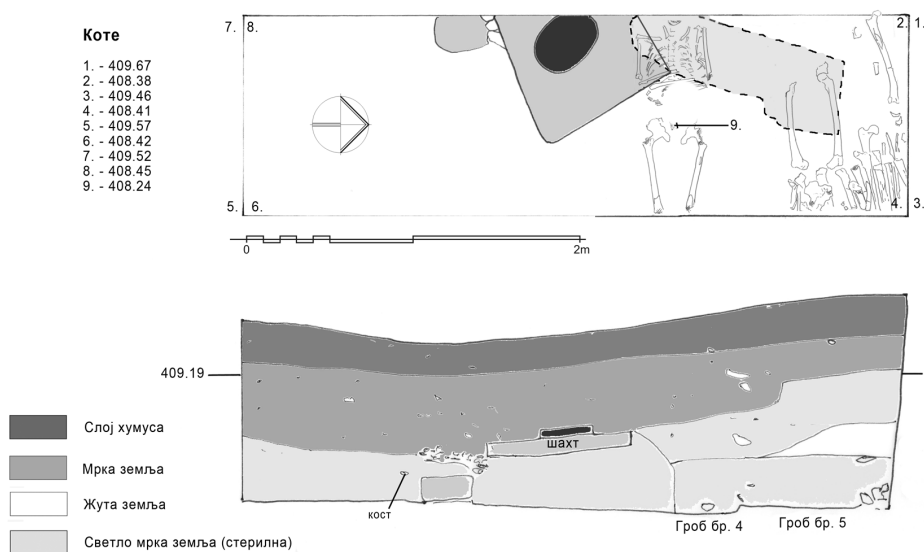
Гроб бр. 1: Слободно укопан скелет млађе особе, опружен на леђа, оријентисан запад–исток. Десна рука савијена и положена на груди, а лева, како се чини, положена преко карлице. Гробних налаза није било.

Гроб бр. 2: Слободно укопан дечји скелет, опружен на леђа, оријентисан запад–исток. Стање очуваности костију је лоше. Лобања залази под западни профил. Десна рука положена је на карлици, лева на стомаку. Гробних налаза није било.

Гроб бр. 3: Слободно укопан скелет одрасле особе, опружен на леђа, оријентисан запад–исток. Лобања окренута на десну страну. Шаке прекрштене на карлици. Ноге залазе под источни профил ископа. Гробних налаза није било.

Након подизања скелета из гроба бр. 2, констатовано је да се испод гробова налази стерилна иловача, због чега је даљи рад на ископу обустављен. Гробови бр. 1 и 3 су остављени *in situ*.

Паралелно са ровом 1, око 9 m источније, налазио се ров 2, димензија 4 x 1,2 m (сл. 1). Постављен је да би се на овом делу локалитета проверила стратиграфија и установило колико је оштећен приликом изградње

Сл. 6. Ров 2, основа и западни профил
 Fig. 6. Trench 2, plan and west vertical section

савремене инфраструктуре. Испод површинског слоја је слој рецентног насипа (шута) у којем се налазило на поломљене и дислоциране људске кости, као и малобројне фрагменте праисторијске грнчарије, измешани са савременим материјалом. У средишњем делу рова, уз западни профил, на релативној дубини од 0,60 m, наишло се на бетонiranу површину са гвозденим поклопцем од шахта који је припадао старој водоводној мрежи, одавно ван употребе. с његове јужне стране, на релативним дубинама од 0,67 до 1 m, констатовано је више група дислоцираних људских костију, набацаних вероватно приликом постављања хидранта и радова обављаних уз саму улицу. Све концентрације су биле оријентисане запад–исток, а уз њих није било других покретник налаза.

У северозападном углу рова констатована је делимично дислоцирана надгробна плоча, која је уклоњена, а испод ње су на релативној дубини 1,10–1,20 m откривена два гроба укопана у слоју светломрке, стерилне земље (сл. 6 и 7).

Гроб бр. 4: Слободно укопан скелет одрасле особе, положене на леђа, оријентације запад–исток. Лобања, осим доње вилице, залази под западни профил, док потколенице залазе под источни профил ископа. Руке су прекрштене на стомаку. Кости су доста трошне, због чега је карлица кон-

Сл. 7. Ров 2, гробови бр. 4 и 5
 Fig. 7. Trench 2, graves No. 4 and 5

статована само у траговима. Гробних налаза није било. Највероватније му је припадао дислоцирани надгробник, који се јужним делом налазио над скелетом (примерак бр. 12).

Гроб бр. 5: Откривени су само доњи екстремитети слободно укопане одрасле особе, положене на леђа, оријентације запад–исток. Горњим делом залази под западни профил, док део потколеница под источним профилем. Над потколеницом и са леве стране скелета налази се група дислоцираних костију. Гробних налаза није било.

На растојању од око 10 m западно од рова 1, приближно паралелно са њим, постављен је ров 3, димензија 4,80 x 1,20 m (сл. 1). Налазио се у подножју узвишења и ископан је да би се проверила стратиграфска слика и евентуално проширила некропола на овом делу локалитета. У потпуности је показао стерилност слојева и одсуство било каквих археолошких трагова.

Око тридесетак метара југозападно од рова 3, постављен је ров 4, оријентисан север–југ, димензија 4,60 x 1,20 m (сл. 1). Као и у рову 3, ископавани слојеви су били потпуно археолошки стерилни. Испод травнатог покривача ископан је слој оране мрке земље, испод кога се налазила светломрка иловача.

Одсуство налаза у истраженим гробовима онемогућава њихово хронолошко опредељење. Оквирно датовање у раздобље XIV–XVI века, уз велике резерве, посредно би се могло извести само на основу надгробних споменика. Поједини су се видели на површини тла, а након чишћења терена, могли су се сагледати потпуније (Т. I–II). Део споменика је раније дислоциран и затечен је на међи постојећих парцела (Т. II/7–11). За део преосталих обележја може се претпоставити да су делимично померана, чиме би се објасниле разлике у њиховој оријентацији.

Сви надгробници, затечени цели или фрагментовани, припадају типу аморфних лежећих споменика – плоча, какви су у наведеном раздобљу веома чести на простору данашње западне Србије (Зечевић 2005, 25–32). Композитан, односно дводелни могао је бити само примерак бр. 5 (Т. I/5). Приликом ископавања делимично је откривено неколико споменика у рову 1, али гробови испод њих нису истраживани. Само се за споменик бр. 12 из рова 2 (Т. II/12) може претпоставити да је првобитно представљао обележје изнад гроба бр. 4.

Аморфан облик указује на израду од локалног камена, који није сасвим једнообразан. Тако су споменици израђени од конгломерата (Т. I/2), локалног кречњака и сиге (сл. 1 – ров 1, бр. 13, сл. 3 и 4). За примерак од сиге са доста извесности можемо претпоставити да је израђен од камена из познатих мајдана на Таору. Он представља и једини примерак правилне форме слемењака, који нису реткост у Косјерићком крају. Тако се велики број оваквих споменика од сиге може видети на лок. Паљевина – Сеоско гробље у селу Стојићи (Зечевић 2005, 164–165). Примерак број 15 (сл. 1 – ров 1, бр. 13, сл. 3 и 4) могао је бити израђен од камена из Белоперице, како су нам потврдили усменим путем, локални познаваоци камена.

Покретни налази са локалитета припадају праисторијском периоду. Чине их фрагменти керамичких посуда пронађени у слојевима ископаваним у рововима, али су они ситни и атипични, па се њихово датовање не може коментарисати. На другој страни, захваљујући већ поменутиим металним налазима који се у Косјерићу чувају у цркви, о праисторијском хоризонту на овом локалитету ипак се може рећи нешто одређеније (Т. III–IV). На основу њих могло би се претпоставити да је на највишем делу локалитета првобитно постојала праисторијска хумка, која је потом у позном средњем веку секундарно коришћена за сахрањивање. Иста појава је у овом делу Србије прилично честа, о чему је у литератури већ било говора (Веселичић 2008, 83–104). Нажалост, о самом тумулу, његовом облику и димензијама, органи-

зацији сахрањивања, погробном ритуалу и евентуалним гробним конструкцијама, не може се ништа рећи. Мада се ради о предметима сакупљеним без икаквих података и могуће је да потичу из више гробова, склони смо претпоставци, иако без чврстог утемељења, да је реч о појединачном скелетном гробу у централном делу тумула. Припадао је особи женског рода, која је у друштвеној хијерахији, можда захваљујући брачној вези, била на истакнутој позицији.

Предмете који су нам на увид дати с љубазношћу локалних свештеника чине:

1. Девет бронзаних алки рађених у три величине. Алке су неповезане и претпостављамо да су првобитно биле нанизане на некој фибули или привеску (Т. III/1).
2. Патинирана лучна фибула, чунастог типа, са подужно наребреним луком; оштећене продужене стопе и без игле. Стопа се, судећи према отпалом делу, завршавала мањом алком (Т. III/2–1). Фрагментованој чунастој фибули, највероватније је припадао и мањи фрагмент и део спиралног навоја игле.
3. Лучна, дугметаста, једнопетљаста фибула са попречно фино нарецканим луком и пластичном дугмади на крајевима и средини лука. На глави фибуле налази се један навој, који се продужава у иглу. (Т. III/2–2).
4. Искривљена бронзана карика, кружног пресека (Т. III/2–3).
5. Лук фибуле лучног облика, задебљаног средишњег дела, са ситно попречно нарецканим површином (Т. III/2–4).
6. Бронзани привезак састављен од два бронзана ливена чланка, спојена бронзаном алком, на коју су нанизане још две мање алке са дугметастим украсом. На троуганом крају другог чланка нанизано је 5 украсних алки (Т. IV/1–1).
7. Два дела бронзаног привеска, која су првобитно могла припадати једном вишечланом привеску. Реч је о групи од шест спојених алки и фрагментованом чланку са троуганом главом, на којој је сачувана једна алка. Чланковити делови су ситно попречно нарецкани са додатком пластичних ребара. Троугаоне главе завршавају се пластичним капљицама. Група од шест алки могла је првобитно бити постављена на описани фрагментовани чланак или сличан привезак (Т. IV/1–2).
8. Фрагментована наруквица квадратног пресека, са мањим пластичним додатком. Очувани део наруквице формира $2/3$ круга (Т. IV/2–1).

9. Наруквица од два круга отворених крајева, квадратног пресека, вероватно фрагментована (Т. IV/2–2).
10. Фрагментовани бронзани предмет добијен ливењем, полигоналног пресека. Предмет је украшен орнаментом „концентричних кругова”, које прате плитке косе линије и низови кружића (Т. IV/2–3). Овај предмет, по свему судећи, не припада групи осталих праисторијских налаза, већ пре античком времену и вероватно је колекционарски придат у исту кутију.

Из фондуса археолошког материјала западне Србије из гвозденог доба до сада је највише налаза прикупљено из разгранатог слива Западне Мораве. О насељима која су егзистирала током старијег гвозденог доба располажемо оскудним подацима (Јевтић 1983, 22–23, 38–39). Поред неколико градина из ужичког краја, истраживаних давних година: Градина из Радоиње код Нове Вароши (Јуришић 1960, 99–111), Шенгољска градина (Јуришић 1969, 13–34), праисторијски слој је узгред констатован и приликом истраживања средњовековних остатка на локалитету Градина у Трешњевици код Ариља (Булић 2008, 191–193; Капуран и Јевтић 2011, 83–101). За један број градина поуздано је илирско присуство, али археолошких истраживања није било или нису објављена: Крива река код Чајетине (Гарашанин 1967, 43), Парамун, Шљивовица (Зотовић 1989, 59–60), на другима су тек недавно утврђени праисторијски слојеви: Градина–Злоступ код Косјерића и Градина–Висока код Ариља.

Рано гвоздено доба (1000/900–750/725 г. п. н. е.) још је увек недовољно јасно дефинисан прелазни период из бронзаног у гвоздено доба. Да је то свакако немирно време, сведоче две оставе из Обајгоре код Бајине Баште и Брајковића код Косјерића, које се везује за Халштат А–В (Медовић 1975, 175–182; Зотовић 1978, 91; Зотовић, 1989, 84–86, 98). Из ужичког краја једино некропола у Стапарима садржи неколико гробова који се могу приписати крају раног гвозденог доба, а истој фази припадају налази из скелетног гроба хумке из дворишта Жике Давидовића из Бајине Баште (Зотовић 1989, 91).

Тек од времена пуног или развијеног гвозденог доба (750/725–550/525 г. п. н. е.) у западној Србији располажемо првим гвозденим налазима. Млађа фаза овог периода је на тлу западне Србије потврђена многим налазима гласиначке културе. Почетак утицаја гласиначке културе није најјасније утврђен, али веће присуство гласиначких налаза запажа се тек од фазе Гласинац IV с–1 (625–550 г. п. н. е.) и IV с–2 (550–500/474 г. п. н. е.;

Јевтић 1990, 54–55). Касни период старијег гвозденог доба у западној Србији (550/525–300 г. п. н. е.) започиње хоризонтом кнежевских гробова, а завршава се појавом хеленистичког и келтског материјала (Јевтић 1990, 57).

Снажан продор гласиначке културе на исток потврђен је многим налазима из гробова под тумулима у широј околини Ужица, где су обављена обимнија истраживања: Ражана, Крива Река код Чајетине и Пилатовићи (Гарашанин 1967, 41–51; Зотовић 1989, 88–89). Нешто млађи је гроб из Ражане и гроб жене са астрагалним појасом из Криве Реке (VI – прва половина Вјека). Из гроба 1, хумке 5 у селу Ражани код Косјерића, поред два гвоздена копља пронађен је шлем илирско–грчког типа и датује се у V век п. н. е. (Garašanin, 1957, 37–50; Зотовић 1989, 89–90).

У атару села Пилатовића, на локалитету Равни луг истражено је 8 гробних хумки, са 80 гробних целина. Просторно дистанцирана и најмлађа је кнежевска хумка са локације „Трњаци”, која представља маузолеј кнежевске илирске породице, где је пронађен лапис лазулни скарабеј и примерци грчке тореутике. Некропола у Пилатовићима датује се у младу фазу гласиначке културе, у њену фазу IV–с, односно време између друге половине или краја VII и већи део VI века п. н. е. (Зотовић 1989, 96). Истом комплексу припадају случајни налази илирског накита са лок. Трњаци из села Вране код Ариља и налази из оштећених илирских хумки са лок. Забрани и Рогушица у селу Средња Добриња код Пожеге. Овоме треба додати инвентар једног ратничког гроба из Глумча код Пожеге и богати налаз из Узића, из једне оштећене хумке (Зотовић 1978, 92–95; Zotović, 1985, 74–75; Зотовић 1989, 90–91; Мандић et al. 2011a, 23–26; Мандић et al. 2011b).

По богатству налаза истиче се инвентар раскопане хумке из Годљева код Косјерића, из више женских гобова (Зотовић 1967, 153–168; Зотовић 1989, 91). У фазу IV–с датује се и централни гроб једне оштећене хумке са локалитета Црквине у селу Кремна, западно од Ужица (Зотовић 1972, 1–10; Зотовић 1989, 92).

Ширење гласиначког културног комплекса на исток, до кога долази у другој половини VI и првој половини V века, најбоље маркирају кнежевске хумке у Новом Пазару, чини се и у Атеници с укључивањем локалних кнезова у гласиначки савез племена (Васић 2004, 43–44).

Овде презентовани археолошки материјал представља познате типове илирског накита, којима временски одговарају налази из бројних хумки са територије западне Србије и који су већ опредељени у оквиру гласиначког културног комплекса. Пронађене фибуле биле су најиндикативније за дато-

вање, па ако је реч о једној целини, онда би и претпостављени гроб био из времена најмлађих налаза, а у случајевима осталих предмета представља показатељ њиховог трајања.

Чунаста фибула, појава на Гласинцу везује се за средину гласиначке фазе IV–с, то јест за време око 550. г. п. н. е, егзистирајући готово и кроз целу фазу IV–а (Зотовић 1967, 158). И други тип овде присутне фибуле са луком ојачаним пластичним ребрима припада развијеном облику овог типа и нарочито је карактеристичан за почетак фазе V–а на Гласинцу, који се јавља крајем VI и почетком V века (Зотовић 1967, 159). Васић једнопетласте лучне фибуле са издуженом троугаоном или трапаеастом стопом, у свим својим варијантама, датује у период од прве половине VI до прве половине V века (Васић 2004, 43), што одговара и нашем датовању налаза из Косјерића. Мада фрагментаран и скроман, управо због недовољног степена истражености старијег гвозденог доба на тлу Србије, овај налаз ипак представља велик допринос бољем познавању овог периода.

Покретни археолошки материјал неоспорно припада гласиначком културном кругу, чији су носиоци племе Аутаријата (Vasić 1991, 73–82; Васић 2004, 35, 44–45). Како је њихово матично подручје било око реке и планине Таре, по којима и носе име (Paparozglu 1978, 106–109), може се са доста извесности, због близине територије, сматрати и да су насељавали и територију данашњег Косјерића. У крајњем случају то су могла бити нека блиска, неидентификована, илирска племена, која су припадала Аутаријатском племенском савезу (Vasić 1991, 73–82).

*

Пробна археолошка ископавања обављена на локалитету Гробљице нису потврдила претпоставку да се на том месту налазила Мркшина црква. Потврђено је постојање вишеслојног археолошког налазишта – позносредњовековне некрополе са карактеристичним надгробним споменицима, формираној над праисторијским тумулом, који је већим делом уништен приликом изградње улице крајем шездесетих година двадесетог столећа. Индиција за постојање цркве нема ни у ближој околини, тако да се добијена археолошка слика, поклапа са подацима из расположиве историјске грађе, будући да у области данашњег Косјерића, у преведним пописима Смедеревског санцака за област западне Србије у периоду од 1476. до 1572. године, нема помена Мркшине цркве. Питање њене убијације остаје отворено, а актуелни остају и предлози који је смештају изван косјерићког краја. Тако

је у литератури одавно изнето мишљење да се она налазила у Памбуковици код Уба (Ћоровић–Љубинковић и Љубинковић 1953, 137; Зиројевић 1984, 137), али оно није проверавано археолошким ископавањима.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Аличић, А.** 1984. *Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, 15. и 16. век I*. Чачак: Историјски архив–Краљево, Међуопштински Историјски архив–Чачак, Историјски Архив–Титово Ужице.
- Аличић, А.** 1985a. *Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, 15. и 16. век II*. Чачак: Историјски архив–Краљево, Међуопштински Историјски архив–Чачак, Историјски Архив–Титово Ужице..
- Аличић, А.** 1985b. *Турски катастарски пописи неких подручја западне Србије, 15. и 16. век III*. Чачак: Историјски архив–Краљево, Међуопштински Историјски архив–Чачак, Историјски Архив–Титово Ужице.
- Булић, Д.** 2008. Сондажна истраживања Градине Трешњевица код Ариља, *Археолошки преглед* (н. с.) 4 (2006): 191–193.
- Вујић, Ј.** 1902. *Путешествије по Србији I–II*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Vasić, R.** 1991. Cultural groups of the early iron age in the west and central balkans and the possibilities of their ethnical identification, u *Paleobalkanska plemena između Jadranskog i Crnog mora od eneolita do helenističkog doba*, I. Iliro – trački simpozijum, 73–82. Сарајево–Београд: Академија наука и умјетности БиН. Centar za Balkanološka ispitivanja–Balkanološki institut SANU.
- Васић Р.** 2004, Белешке о Гласинцу – Аутаријати, *Balkanica* 35: 35–49.
- Гараџанин, М.** 1957. Илирско–грчки шлем из Раžане, *Vesnik Vojnog muzeja* 4: 37–50.
- Гарашанин Д.** 1967, Miscellanea illyrica III, Ражана, Крива река и Гласиначки комплекс, *Зборник Народног музеја* 5: 41–51.
- Ђорђевић, М.** 1975. Старе штампарије у ужичком крају, *Ужички зборник* 4: 45–63.
- Зечевић Е.** 2005. *Мраморје: стећци у западној Србији*. Београд: Српско археолошко друштво.
- Зиројевић, О.** 1984. *Цркве и манастири на одручју Пећке патријаршије до 1683. године*. Београд: Историјски институт.
- Зотовић, М.** 1967. Илирски гробни налази из Годљева, *Зборник Народног музеја* 5: 153–168.
- Зотовић, М.** 1972. Некропола у Кремнама и потреба даљег истраживања територије Аутаријата, *Зборник Народног музеја* (Чачак) 3: 1–10.

- Зотовић, М.** 1978, Геолошка и Археолошка прошлост Пожеге, у *Пожега и околина*, ур. М. Ристовић, 11–146. Пожега: Општински одбор Савеза удружења бораца народнослободилачког рата Пожега и Градска библиотека Пожеге.
- Zotović, M.** 1985. *Arheološki i etnički problemi bronzanog i gvozdenog doba Zapadne Srbije*, Dissertationes et monographiae XXVI. Beograd: Zavičajni muzej Titovo Užice/ Savez arheoloških društava Jugoslavije.
- Зотовић, М.** 1989. Најстарија прошлост, у *Историја Титовог Ужица (до 1918)* I, 37–116. Титово Ужице: Историјски институт.
- Jevtić M.** 1983. *Keramika starijeg gvozdenog doba na centralnobalkanskom području*. Beograd: Filozofski fakultet, Centar za arheološka istraživanja.
- Јевтић М.** 1990. *Гвоздено доба у западној Србији и Метохији, у Господари сребра, гвоздено доба на тлу Србије*, 51–60, Београд: Народни музеј Београд; Војвођански музеј – Нови Сад, Музеј Косова–Приштина.
- Јованчићевић, С.** 1987. О манастирима Рујно и Мркшина црква– поводом 450. година од прве штампане књиге у Србији, *Ужички зборник* 16: 67–80.
- Јуришић, А.** 1960. Заштитна истраживања у селу Радоињи, *Старинар* 11: 99–111.
- Јуришић, А.** 1969. Шенгољска градина у Расни, *Саопштења* 8: 13–34.
- Каниц, Ф.** 1986. *Србија, земља и становништво (од римског доба до краја XIX века)*, књ. I–II, Београд: Logos Art.
- Капуран А. и Јевтић, М.** 2011. Прилози за познавање праисторије у Рашкој, *Зборник Народног музеја* 20–1: 83–101
- Лапчевић, Д.** 1922. Наши манастири и цркве, *Мисао*, књ. 8, св. 1: 71–76.
- Мандић, Љ., Ђурић, Ј. и Мандић, М.** 2011а. *Археологија ариљског краја*, каталог изложбе. Ужице: Народна библиотека Ариље и Градска галерија.
- Мандић, Љ., Ђурић, Ј. и Мандић, М.** 2011б. *Археологија пожешког краја*, каталог изложбе. Ужице: Туристичка организација Пожеге и Културни центар Пожега.
- Милићевић, Ђ. М.** 1876. *Кнежевина Србија*, Београд: Државна штампарија.
- Медовић, П.** 1975. Остата бронзаних предмета из Обајгоре, *Старинар* 24/25: 175–182.
- Обрадовић, С.** 1858. *Описанија окружеја ужичког, Гласник Друштва српске словесности* 10: 296–340.
- Parazoglu, F.** 1978. *The Central Balkan Tribes in the pre-Roman times. Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert.
- Радојичић, Ђ.** 1940 *Четворојевањђеље из 1552 год, прва књига штампана у Београду*, Гласник Народне библиотеке Књ. 1. Св. 1—2 (1940). Београд: Народна библиотека.
- Стојановић, Љ.** 1902. *Стари српски записи и натписи I*, Београд: Српска академија наука и уметности; Народна библиотека Србије, Матица српска.

Стојановић, Љ. 1902, *Старе српске штампарије*. Београд : Нова електрична штампарија Петра Јоцковића.

Ђоровић–Љубинковић, М. и Љубинковић Р. 1953. Памбуковица, у *Археолошки споменици и налазишта у Србији I, Западна Србија*, 137, Београд: Археолошки институт.

Dejan Bulić

Institute of History, Belgrade

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE SITE GROBLJICE IN KOSJERIĆ

Keywords: *Kosjerić, Mrkšina crkva, tumulus, Early Iron Age, necropolis, Late Middle Age*

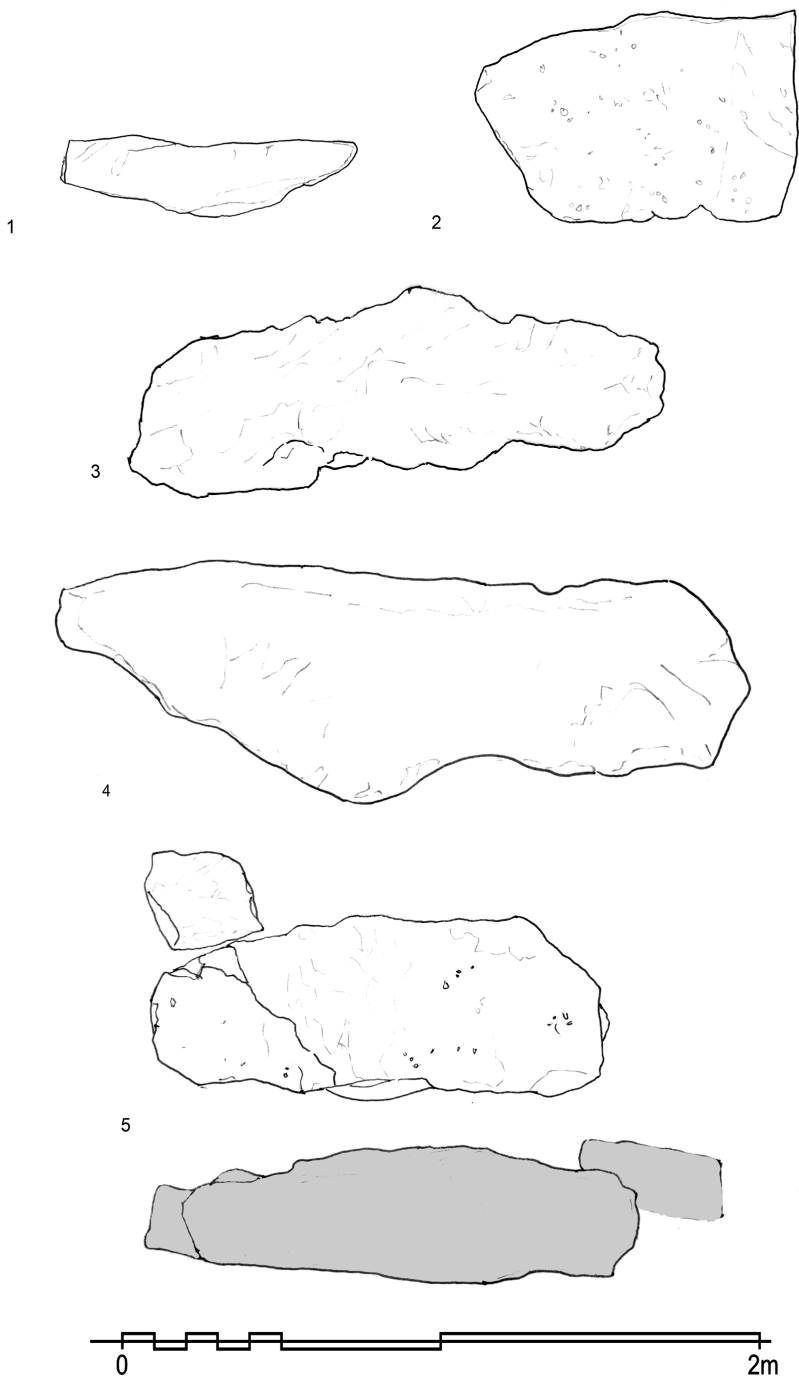
During the year 2013, preliminary archaeological excavations was carried out at the site of Grobljice in Kosjerić. According to the reports of many historians and travel writers, Mrkšina crkva, well-known by its printing workshop, used to be located in this area.

The aim of the preliminary excavations was defining the stratigraphy chart and checking for the possible existence of masonry remains. The site was surveyed within 4 trenches. A medieval necropolis was discovered at the site, where in the existing excavated areas 5 graves have been researched. The discovered tombstones, found whole or in fragments, belong to the type of amorphous recumbent tombstones, of local manufacture. The necropolis is dated to XIV-XVI century, namely the period which by analogies corresponds to this type of tombstones.

The archaeological finds gifted to the Kosjerić parish could be typologically dated to the period of the Early Iron Age, and they clearly indicate that the elevated part of the site, partly destroyed by road construction works by the end of the 60s, used to be a tumulus. The archaeological material shown represents the famous types of Illyrian jewelry, defined as belonging to the range of the Glasinac culture complex. The found fibulae are dated to the period from the first half of VI to the first half of V century, which is also the period the tumulus is dated to. The finds undoubtedly belong to the Glasinac culture complex, represented by the Autariatae. According to this, and also to the vicinity of their homeland, it is supposed that the territory of present-day Kosjerić used to be inhabited by the Autariatae.

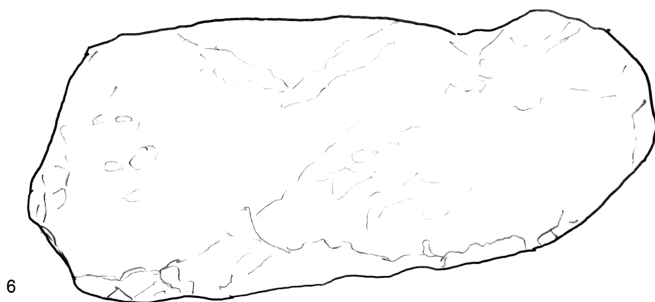
The conducted excavations refuted the supposition that Mrkšina crkva was located here. The data from the available historical sources correspond to the obtained archaeological picture, since in the area of present-day Kosjerić, in the translated registers of the Sanjak of Smederevo for the area of west Serbia in the period from 1476 to 1572 there is no mention of Mrkšina crkva.

The archaeological survey ascertained that on the former prehistoric tumulus a medieval necropolis was formed, with tombstones characteristic of the period of XIV–XVI century. The tumulus had been destroyed by the previous construction works, so the tombs or movable materials- apart from the ceramics in the surface layers- are gone. In spite of tradition and the data provided by travel writers, there are no remains of the church or any other masonry remains on the surveyed site.

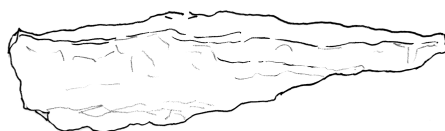

Т. I Надгробни споменици бр. 1–5

Pl. I Tombstones No. 1-5

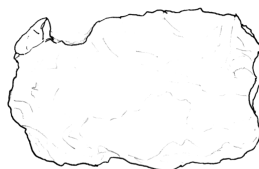
6

7

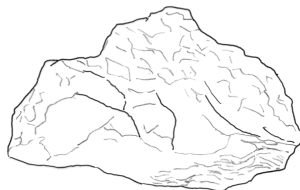
8

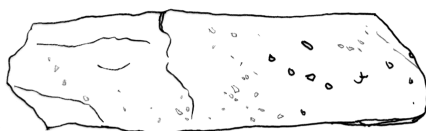
9

10

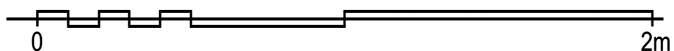
11

12

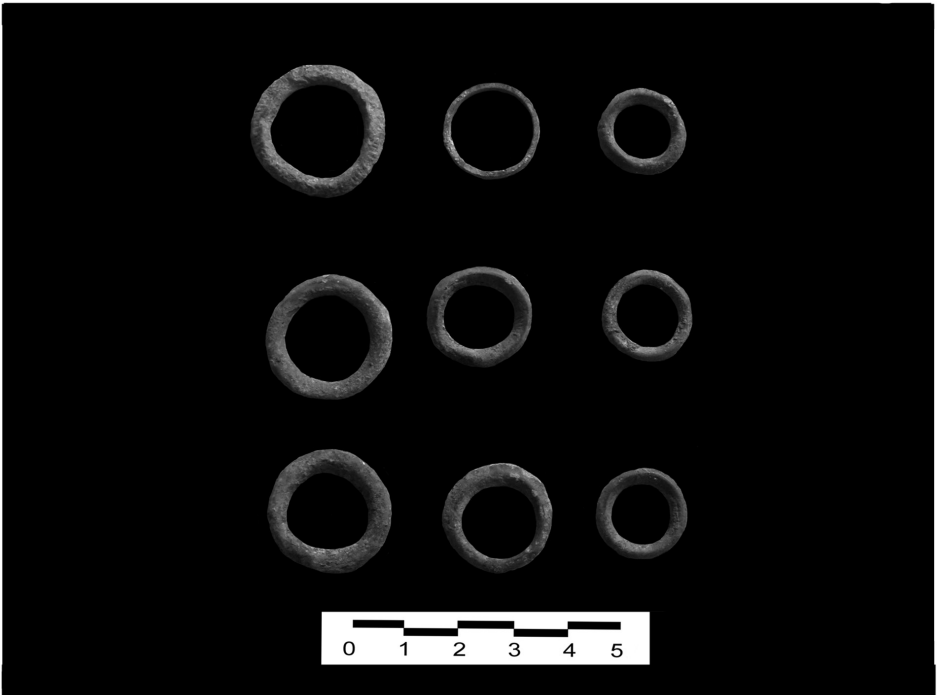

Т. 6

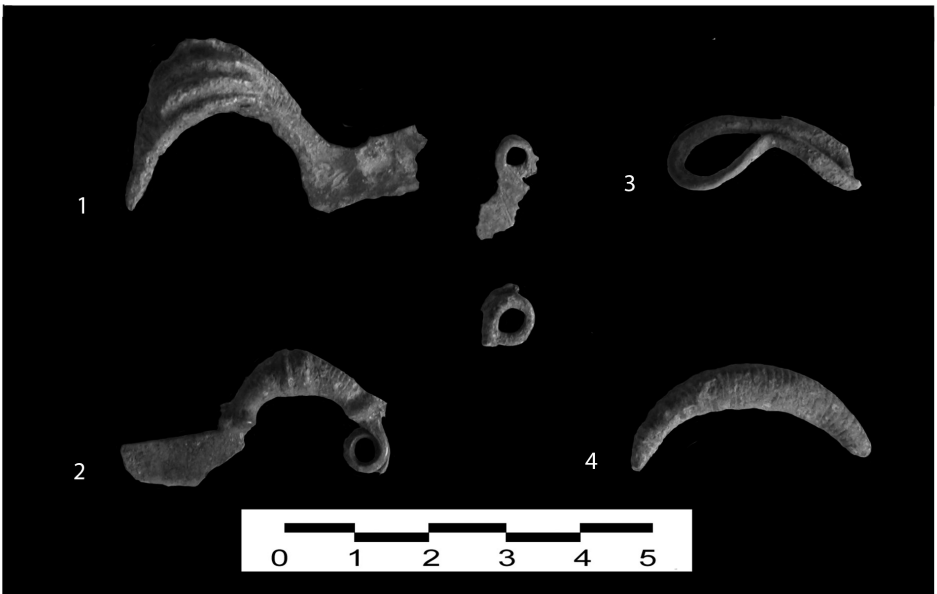

Т. II Надгробни споменици бр. 6–12

Pl. II Tombstones No. 6-12

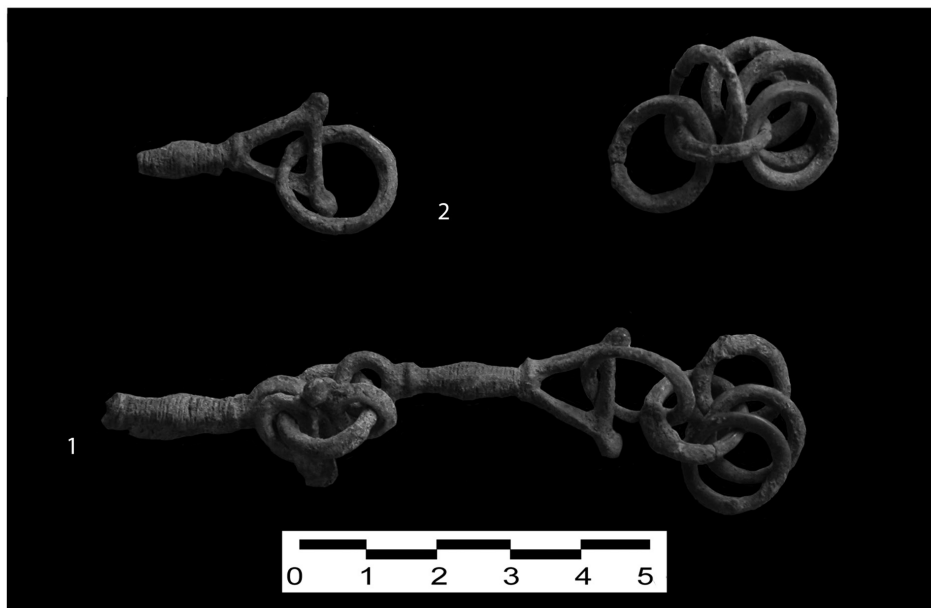

1

2

T. III Косјерић – Гробљице, случајни налази (из уништеног гроба)
Pl. III Kosjerić- Grobljice, accidental finds (from a destroyed grave)

1

2

T. IV Косјерић – Гробљице, случајни налази (из уништеног гроба)
Pl. IV Kosjerić- Grobljice, accidental finds (from a destroyed grave)